

MARTIN JEMELKA

OSTRAVA DUCHOVNÍM A NÁBOŽENSKÝM CENTREM REPUBLICY ČESKOSLOVENSKÉ?

Abstract:

The long-standing significance of Ostrava as an economic and industrial centre of the Czech lands (from around 1850 to 1989) continues to thematically determine Ostrava's position in Czech, Czechoslovakian and Central European historiography. The social scientists studying the spiritual and religious history of 20th-century Ostrava are somewhat on the periphery, and unlike research into the persecution of the Roman Catholic clergy and monks during the time of the Protectorate and the post-February period, interest in researching this issue of the interwar period has been slightly more cautious. This paper focuses on a brief description of the institutional development of the traditional players in interwar religious life in Greater Ostrava – the Roman Catholic Church, the Evangelical Church of the Augsburg Confession, the Jewish religious community – and above all the new players in spiritual and religious life between the world wars: the Czechoslovak Church, the Association of Social Democratic Atheists and the spiritistic Brotherhood association, which used Ostrava as a centre of First Republic spiritual and religious life.

Key words:

Ostrava, History of Religion, History of Church, Czechoslovak Church, Infidelity, Social Democracy, Spiritism

Úvod

Dlouhodobý význam, role a četná statistická prvenství průmyslového Ostravska v dějinách českých zemí od poloviny 19. do druhé třetiny 20. století dodnes tematicky determinují postavení průmyslové oblasti v regionální i nadregionální české, československé a středoevropské historiografii.

Po dlouhá desetiletí patří Ostravsko k centrům domácího bádání v oblasti hospodářských dějin (dějiny [proto]industrializace a průmyslové revoluce, dějiny průmyslových oblastí a závodů, dějiny podnikatelstva), sociálních dějin (průmyslové dělnictvo, dělnické kolonie, nově problematika tzv. Bürgertum) nebo historické demografie (populační vývoj průmyslových oblastí, měst a dělnictva). Ostravské výzkumy perzekuce židovského a německého obyvatelstva v letech kolem druhé světové války, studium socialistické industrializace a urbanizace, romistická studia nebo výzkumy každodennosti v epoše státního socialismu stále stojí ve stínu starších a kontinuálně rozvíjených výzkumů orientovaných na tradiční pozice hospodářských a sociálních dějin. V regionální, natož celostátní historiografii však zeje řada hlubokých césur, připomínajících význam průmyslového Ostravska v sociálních, kulturních nebo náboženských souřadnicích českých zemí. K jejich zaplnění přispěli regionální badatelé posledních let, natož historikové bez institucionálního zakotvení na Ostravsku jen měrou značně nevyrovnanou. Na samé periferii historiografického zájmu domácích i zahraničních badatelů pak v souvislosti s Ostravskem stojí studium duchovních, náboženských nebo církevních dějin 20. století, spjaté zatím téměř bez výhrady s výzkumem perzekuce kléru a řeholníků v pounorovém Československu.¹

Označit tzv. Velkou Ostravu² za významné náboženské centrum mezi-válečné Republiky československé může v těchto souvislostech znít jako

¹ J i r á s e k , Zdeněk: *K problematice perzekuce církví a náboženských společností na Moravě a ve Slezsku v letech 1948–1954*. Časopis Slezského zemského muzea 46, 1997, s. 164–175; J i ř í k , Karel: *Salesiáni v Ostravě*. Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 24, 1998, s. 33–35; P a v e l č í k o v á , Nina: *Historie církevního života na Těšínsku*. Dějiny katolické a evangelické církve a. v. In: *Církevní diskurz v širším společensko-historickém kontextu českého Těšínska*. Ed. J. Muryc. Ostrava 2012, s. 11–37; T á ž : *Církevní život na Těšínsku jako objekt zájmu komunistického režimu*. Časopis Matice moravské 132, 2013, s. 407–443; V a c u l í k , Lukáš: *Ohlasy celostátní církevní politiky na Ostravsku v letech 1948–1953*. In: *Ostrava: sborník příspěvků k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 29*. Ostrava 2015, s. 74–93; V l č e k , Vojtěch: *Násilné zrušení mužských a ženských klášterů v Ostravě v roce 1950*. Vlastivědné listy Slezska a severní Moravy 26, 2000, s. 23–25.

² *Dějiny Ostravy*. Ed. K. Jiřík. Ostrava 1993, s. 272: Projekt Velké Ostravy, stotisícové aglomerace coby důležitého správního a průmyslového centra, sahal svými kořeny sice do počátku dvacátého století, realizován byl ovšem až s platností od 1. 1. 1924, a to sloučením moravských obcí Moravská Ostrava, Přívoz, Vítkovice, Mariánské Hory, Zábřeh nad Odrou, Nová Ves a Hrabůvka se 113 709 obyvateli pod novým názvem města Moravská Ostrava. Proces integrace obcí pokračoval v roce 1941 vznikem Statutárního města Ostrava, tvořeného obcemi (Velké) Moravské Ostravy, slezskými obcemi Slezská Ostrava, Heřmanice, Hrušov, Kunčice nad Ostravicí, Kunčič-

senzacektivá provokace.³ Adekvátní zpracování tématu duchovního a náboženského života meziválečného Ostravska skrývá značný potenciál ohlasu u domácí i středoevropské historické obce z oblasti sociálních, kulturních nebo náboženských a církevních dějin. Ostravsko totiž nemusí být jen českým zástupcem studia dělnické religiozity a specifického vývoje náboženského života v podmínkách průmyslové společnosti, ale má současně potenciál přispět k tomuto mezinárodnímu výzkumu řadou cenných specifik, ať již v oblasti historického a sociologického studia selektivní a privatizované religiozity, nebo v aktuálním přeformulování sekularizačního paradigmatu⁴ ve vztahu k průmyslovému dělnictvu a jeho duchovním a náboženským preferencím.

K tomuto výzkumu by se chtěl autor programaticky přihlásit i tímto textem, který je ovšem pro zvolený fokus zájmu – vývoj tradičních a nových aktérů meziválečného náboženského života průmyslového Ostravska – jen stručným vstupním expozé k mnohem širší problematice. Analytickému přístupu ke zpracování zvoleného tématu zatím brání jeho césurovitě zmapování starší historiografií a autorova dosavadní orientace na studium sociálnědemokratického bezvěreckého hnutí a problematiky tzv. proselytismu v periodě před rokem 1918.⁵ Přestože je tato primárně přehledová stať určena deskripci institucionálního vývoje tradičních a nových aktérů meziválečného náboženského života ve Velké Ostravě jako centru nejrozsáhlejšího průmyslového regionu českých zemí, nespouští ze zřetele otázku širších souvislostí a specifik náboženského života v podmínkách průmyslového města a v závislosti na dosavadních výsledcích autorových i cizích výzkumů na ně poukazuje. A to zvláště s ohledem na stereotypní klasifikaci

ky, Michálkovice, Muglinov a Radvanice a obcemi Hrabová, Nová Bělá, Stará Bělá a Výškovice moravskoostravského okresu.

- 3 Tato studie je genetickým pokračováním stati J e m e l k a , Martin: *Religious Life in an Industrial Town. The Example of Ostrava, 1850–1950*. The Hungarian Historical Review: Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae – New Series 3, 2014, s. 875–904.
- 4 B r o w n , Callum G.: *A Revisionist Approach to Religious Change*. In: Religion and Modernization. Sociologists and Historians Debate the Secularization Thesis. Ed. S. Bruce. Oxford 1992, s. 55–56; C a s a n o v a , José: *Public Religions in the Modern World*. Chicago 1994; C l a r k , J. C. D.: *Secularization and Modernization: the Failure of a „Grand Narrative”*. The Historical Journal 55, 2012, č. 1, s. 161–194.
- 5 J e m e l k a , Martin: *K náboženskému životu v Moravské Ostravě (1854–1920)*. Acta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensis, Historica 15, 2008, s. 41–63; J e m e l k a , Martin: *Proselytismus jako modernizační fenomén (na příkladu Moravské Ostravy v letech 1850–1920)*. In: Město a městská společnost v procesu modernizace 1740–1918. Edd. P. Kladiwa; A. Zářický. Ostrava 2009, s. 168–178, 376–377, 393.

Ostravska jako regionu tradičně bezvěreckého a nepřátelského vůči institucionalizovaným církvím.

Tradiční aktéři náboženského života

Církev římskokatolická

Až do vydání Prosincové ústavy (1867) si Moravská Ostrava, před rokem 1848 poddanské město olomouckých arcibiskupů na zemské hranici Moravy a Slezska nedaleko státní hranice rakouské a pruské, uchovala charakter konfesně homogenního města s dominancí autochtonních římských katolíků. Moravská Ostrava (jádro v roce 1924 vytvořené Velké Ostravy) byla v letech 1553–1723 a opět od roku 1907 sídlem děkanského úřadu, zajišťujícího kolem roku 1910 duchovní správu přibližně 70 000 duším. Kulturním centrem byl kostel sv. Václava, v roce 1889 byla duchovní správa přenesena k nově postavenému farnímu a poté děkanskému chrámu Božského Spasitele s kapacitou čtyř tisíc věřících, druhému největšímu na Moravě.⁶ Zatímco na čilý život literárských a růžencových bratrstev raného a vrcholného novověku v 19. a počátkem 20. století navázala řada římskokatolických školských, profesních a dobročinných organizací, řeholnímu životu se ve Velké Ostravě začalo dařit až mezi světovými válkami, kdy jen v Moravské Ostravě zakotvili redemptoristé a salesiáni Dona Bosca.

Kázání v moravskoostravských kostelích byla dlouho česká, od posledního desetiletí 19. století po naléhání samosprávy v hlavním kostele definitivně česko-německá. Již na konci 19. století sehrávala jazykově-nacionální stránka pastorace významnou roli v místním konfesním životě. Zdá se však, že nacionální rozměr pastorace odváděl pozornost místního kléru od narůstajících problémů sociálních. Vedle českých, německých a polských nacionalistů z řad městské reprezentace a národnostně uvědomělého dělnictva se římskému katolicizmu v Ostravě zformoval kolem roku 1900 oponent v socialisticky orientovaném průmyslovém dělnictvu. Dělníci venkovského původu byli v křiklavých sociálních souřadnicích ostravské aglomerace konfrontováni s vyhocenou sociální realitou průmyslového regionu, a to bez záchranné sítě tradiční venkovské společnosti. Nedostatek sociální empatie sehrál v procesu sekularizace ostravského dělnictva, nebo přinejmenším v jeho interpretačním narativu klíčovou roli. Zpětně tuto skutečnost verifikuje a role sociálně empatických římskokatolických duchovních v ko-

⁶ C i m a l o v á , Libuše – J i ř í k , Karel: *Farní úřady římsko-katolické církve na území města Ostravy*. Sdružený inventář (1609–1950). Ostrava 1963, s. 10; *Dějiny Ostravy*, s. 526, 536, 562, 614.

lektivní paměti ostravského dělnictva⁷ a úspěšnost ostravské salesiánské misie třicátých let 20. století, která se usadila v oratoři mezi dvěma největšími ostravskými dělnickými koloniemi dolů Hlubina a Šalomoun s přibližně 5000 obyvateli.⁸ O teritoriálním, sociálním a národnostním původu předválečného a meziválečného ostravského duchovenstva dosud nevíme v podstatě nic,⁹ je však nábíledni, že jejich omezená orientace v komplikovaných sociálních a ekonomických souřadnicích průmyslového města bránila účinnější pastoraci, přinejmenším při tvrdošijném lpění na poplatcích za duchovní úkony. V řadách ostravského dělnictva se setkávaly s odporem, demonstrováním přinejmenším při pohřbech dělnických předáků.¹⁰

⁷ T u r e c k á , Ludmila: *Kronika*. In: Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny. Ed. M. Jemelka. Ostrava 2009, s. 121, 133; K., Kristina: *Život jsem měla těžký, ale končí happyendem*. Tamtéž, s. 149: „Ráda vzpomínám na pátera Petra, byl to dobrý člověk. Takový kněz, jako byl on, tady nebyl a už asi nebude. Když vyšel páter Václav Petr na kazatelnu, začal plakat a s ním plakal celý kostel. Dneska Vám kněz už ani na kazatelnu nevyleze... V Michálkovicích bývalo i hodně husitů. Ve škole jsme se s husity škorpili: „Vy máte zvony železné a my máme bronzové a zlaté!“

⁸ J e m e l k a , Martin: *Na Šalomouně*. Společenský a každodenní život v největší moravskoostravské hornické kolonii (1870–1950). Ostrava 2008, s. 128–133; G a j , Milík: *Všecko mělo svůj smysl a jedno zapadalo do druhého*. In: Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny, s. 265: „Já jsem zase chodil k salesiánům, kde se hrál fotbal, nebo promítaly filmy. Salesiáni provozovali obrovskou činnost. Ale je faktem, že to podmiňovali tím, že mládež musela jít nejprve do kostela, čemuž jsem se elegantně vyhnul. Někteří salesiáni byli dost příkří, k těm jsem pak nechodil, někteří velmi liberální. Faktem je, že kluci u nich hodně získali, třeba se u salesiánů naučili hrát na hudební nástroje. Zdarma! U salesiánů byly i různé zájmové kroužky, v nichž kluci získali např. základy pro modelářství.“

⁹ V a c u l í k , Lukáš: *Fürst, Jan; Gavlas, František; Hurník, Eduard; Majar, Vincenc; Zaňka, Bohumil*. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Supplementum č. 1. Ostrava 2011.

¹⁰ K u b a r s k á , Štěpánka: *Uvědoměli horníci by se v kolonii počítali na prstech*. In: Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny, s. 409: „Na mého otce se nikdo jinak nedopíal než „ten socialista“ a my děti doma jsme měly místo obrázkových knih dělnické kalendáře, satirický obrázkový časopis Rašpli, Červánky, Havlíčka apod., ty už byly bez obrázků. Tehdejší sociální demokracie se věnovala z padesáti procent boji proti klerikalismu a některý časopis, například Červánky, byl na tento boj celý zaměřen. Pranyřovala se hlavně ziskuchtivost kněží, obžerství a nedodržování celibátu, zkrátka život, neodpovídající představám o křesťanském pastýři oveček. Na tendence odvádění od boje proti kapitalismu se velmi málo poukazovalo. A proto i na druhé straně u kněží panovala nenávisť proti socialistům, která šla až ta hrob. Například když otec zemřel (1906), koupili mu soudruzi věnec s rudou stuhou. Kněz se hlasitě modlil nad rakví v márnici, kropil, když tu zpozoroval na zemi ležící víko s věncem s rudou stuhou. Okamžitě se přestal modlit a zlostně zvolal: „A co to tu je?“ – Obrátil se na patě a odešel. Zanesli rakev do kostela. Tam zhasili všechna světla a nikdo se už neobjevil.“

Mezi válkami ostravští katoličtí duchovní neoponovali jen organizovanému dělnictvu a jeho politickým (sociální demokracie, komunistické) a světonázorovým organizacím (tělovýchovné a bezvěrecké organizace), ale i rostoucímu vlivu Církve československé a Církve českoobraské. Za druhé světové války se přes uzavření ostravské salesiánské oratoře podařilo většině ostravských duchovních vyhnout přímé konfrontaci s nacistickým režimem, jehož pozornosti ovšem nešel P. Štěpán Trochta (1905–1974, 1969 kardinál „in pectore“)¹¹, spoluzakladatel ostravského salesiánského díla. K otevřené konfrontaci s režimem se však v řadách katolického kléru rychle schylovalo na sklonku čtyřicátých let s nástupem éry státního socialismu.¹²

Evangeličtí křesťané a další konfese

Luterští evangelíci vymizeli z Moravské Ostravy v polovině 18. století. Jejich návratu nenapomohlo ani tak vydání tolerančního patentu (1781), jako spíše až emancipace po roce 1848, a hlavně poptávka ostravského průmyslu po pracovních silách v následujících desetiletích, která přitahovala luterány z Těšínska a opavského a pruského Slezska. Ostravští luteráni se těšili ochraně souvěrců z řad úředníků Severní dráhy Ferdinandovy, kteří vymohli povolení konat bohoslužby v dílnách a vozovných drah, a některých průmyslníků a německých příslušníků městské reprezentace. Prvním krokem k veřejné emancipaci ostravských luteránů bylo založení hřbitova a kaple (1862) napůl cesty mezi Moravskou Ostravou a Vítkovicemi. V roce 1863 byla v Moravské Ostravě ustavena filiální obec orlovské evangelické farnosti a roku 1871 byl jmenován první evangelický vikář, opavský farář Martin Maase. Evangelická obec pro 1456 duší byla v Moravské Ostravě zřízena v roce 1875. V roce 1901 se začalo se stavbou fary a 22. 10. 1905 byl položen i základní kámen luteránského Kristova kostela, dokončeného v roce 1907 s výraznou podporou pruské Nadace Gustava Adolfa.

Zatímco katolická duchovní správa byla důsledně dvojjazyčná s převahou slovanského elementu, luteránská obec byla ovládána jazykově německým živlem.¹³ Zastoupení německy hovořících evangelíků v řadách ostravských podnikatelů a místních elit v letech před první světovou válkou kontinuálně rostlo, ať již migrací technické inteligence, konverzemí, a to nejen christianizovaných židů, internacionalizací ostravského podni-

¹¹ *Vyznavač a mučedník Štěpán Trochta*. Ed. J. Kučera. Praha 2006.

¹² V l ě k , V.: *Násilné zrušení*, s. 23–25.

¹³ *Die evangelische Gemeinde in Mährisch Ostrau*. Mährisch Ostrau 1905; K r o - č e k , Miroslav: *Z místopisu staré Moravské Ostravy*. In: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města 14. Ostrava 1987, s. 238, 246.

katelského milie, nebo vlivem Kulturního boje a hnutí Pryč od Říma (Los vom Rom!), pronikajících na Ostravsko zpoza německé hranice (nejbližším centrem říšskoněmeckého kapitálu byl dnešní Bohumín). Až s koncem první světové války a vznikem Církve československé, podporované i novými československými elitami v čele s prezidentem Tomášem Garrigue Masarykem, došlo k výrazným jazykovým a socioprofesionálním změnám v řadách ostravských evangelíků. Jestliže Církev československá evangelická (konstituována v prosinci 1918) oslovovala výhradně věřící českého jazyka, Evangelická církev augšpurského vyznání, která se s českými bratry v Moravské Ostravě dělila o Kristův kostel, sdružovala převážně německy a polsky hovořící ostravské evangelíky.¹⁴

Do vzniku Republiky československé byli stoupcem dalších vyznání (helvétského, starokatolického, pravoslavného) v Moravské Ostravě a okolních obcích odkázáni na ojedinělé návštěvy duchovních, návštěvy nejbližších far, nebo na návštěvy bohoslužeb spřízněných konfesí (např. katolíci byzantsko-slovanského obřadu navštěvovali bohoslužby římskokatolické, než získali vlastní duchovní správu, kterou pro ně od roku 1927 zajišťovali redemptoristé v klášteře u kostela sv. Václava v Moravské Ostravě). Se vznikem ČSR došlo i k rozvoji duchovní správy konfesí, před rokem 1918 v Moravské Ostravě jen ojediněle zastoupených, nebo nově vzniklých (adventisté, baptisté). Na Ostravsko pronikaly v první polovině dvacátých let vlivem reemigrace z USA a působením severoamerických misionářů používajících k misijní činnosti nejmodernější mediální instrumenty jako diapozitivy nebo reprodukovanou hudbu.¹⁵ Velká Ostrava a sousední obce se však mezi světovými válkami staly především významnými československými centry Církve československé, sociálnědemokratického a komunistického bezvěreckého hnutí a spiritismu.

Židovská náboženská obec

Evangelická církev augšpurského vyznání se po roce 1918 stala domovem německy a polsky hovořícím evangelíkům. Před rokem 1914 v ní však hledali útočiště i ostravští židé, z rodinných, kariérních či světonázorových důvodů konvertující spíše k evangelickému než římskokatolickému vyznání.¹⁶

¹⁴ *Církev v proměnách času*. Sborník k 50. výročí spojení československé církve evangelické. Praha 1969.

¹⁵ Č e r n ý , Pavel – K r a t o c h v í l , Vítězslav: *Církev a náboženské společnosti v Severomoravském kraji*. Ostrava, 1986, s. 117–125; J e m e l k a , Martin: *Na Šalomouně*. Společenský a každodenní život v největší moravskoostravské hornické kolonii (1870–1950). Ostrava 2008, s. 131.

¹⁶ J e m e l k a , Martin: *Židovský proselytismus jako modernizační fenomén (na*

Až do roku 1860, kdy byl zřízen *Židovský kultovní spolek pro Moravskou a Polskou Ostravu*, podléhající těšínské náboženské obci, se židé mohli usazovat jen v Polské Ostravě-Záměstí. Po epidemii v roce 1873 poklesl počet židovských migrantů na obou stranách Ostravice v Moravské i Polské Ostravě, po založení hřbitova (1872), náboženské obce (9. 2. 1875), dokončení reformované synagogy v Moravské Ostravě (1879) a pod vlivem migračních vln posledních dvou dekád 19. století se ovšem území dnešní Ostravy stalo střediskem početné komunity reformovaných i chasidských židů haličského původu. Na sklonku 19. století žila moravskoostravská židovská komunita aktivním spolkovým životem, disponovala obecním domem (1901) i tělovýchovnou organizací Bar Kochba (1899).¹⁷

Po Velké válce se ostravské (československé) židovstvo ocitlo na rozcestí, když se rozhodovalo mezi akulturací v podmínkách nového státu, nebo setrváním v řadách německy hovořícího obyvatelstva. Možnosti přihlásit se k židovské národnosti využilo v meziválečných sčítáních obyvatelstva v letech 1921 a 1930 vedle deklarace izraelského vyznání jen nemnoho ostravských židů. Meziválečná Velká Ostrava byla více než centrem konzervativního židovstva nebo důležitou destinací reformně orientovaných izraelitů středobodem sekularizovaných Čechoslováků židovského původu, pro něž byla Velká Ostrava s agilními sionistickými organizacemi výcvikovým střediskem a přestupní stanicí na cestě do Palestiny, jak to ve svých literárních dílech věrně zachytil Ivan Olbracht (novela *O smutných očích Hany Karadžičové* z trilogie *Golet v údolí* z roku 1937). S blížícím se vpádem nacistického Německa na československé území (Moravská Ostrava byla okupována již 14. 3. 1939) sílil odliv židovských exulantů, hledajících domov v Palestině, USA nebo Šanghaji.¹⁸ Z ostravských židů, kteří na území českých zemí zůstali i po vzniku protektorátu Čechy a Morava, jich téměř pět tisíc zahynulo v nacistických vyhlazovacích táborech a do Ostravy se jich v roce 1945 vrátilo jen několik desítek. Obnova náboženského života ostravské židovské náboženské obce již byla po roce 1948 v rukou židů z jiných československých měst, protože až na několik jednotlivců holocaust přeživší ostravští židé odešli v letech 1945–1948 do zahraničí.

příkladu Moravské Ostravy v letech 1854–1920). In: Židé a Morava XVI. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska 11. listopadu 2009. Ed. P. Pálka. Kroměříž 2010, s. 75–88.

¹⁷ F i e d l e r , Jiří: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha 1992, s. 117–118; K l e n o v s k ý , Jaroslav: *Židovské památky Ostravy*. Brno – Ostrava 1997–1998, s. 4–12.

¹⁸ B o r á k , Mečislav: *Šanghaj a záchrana židů z Ostravska za druhé světové války*. In: Ostrava. Příspěvky k dějinám a současnosti Ostravy a Ostravska 23. Ostrava 2007, s. 98–135.

Noví aktéři meziválečného ostravského duchovního a náboženského života

Církev československá

Zásadní roli v náboženských dějinách českých zemí první třetiny 20. století sehrály nacionální a sociální zápasy, což lze doložit i na osudech Církve československé, vzešlé v letech 1918–1920 z požadavků reformně-modernistické Jednoty katolického duchovenstva, z ovzduší nacionálního vzeptnutí kolem vzniku Republiky československé a z odporu části českého duchovenstva a věřících k aristokratické hierarchii německé či maďarské národnosti.¹⁹ Centrem konstituující se Církve československé se v atmosféře pohraničního sporu o Těšínsko a v ovzduší poválečné existenciální krize stalo i Ostravsko v čele s (Polskou) Slezskou Ostravou a přilehlými obcemi. V Radvanicích ve Slezsku (dnes Ostrava-Radvanice) byla již 15. 1. 1920, týden po ustavujícím církevním sněmu, založena první náboženská obec Církve československé. Radvanice se staly o dva roky později i sídlem moravskoslezské diecéze biskupa Ferdinanda Stibora (1869–1956), původně římskokatolického kněze, který v Radvanicích zakotvil v roce 1908 jako první farář nově zřízené farnosti s převahou dělnického obyvatelstva. Konfrontace s komplikovanou sociální, politickou a nacionální realitou jej přivedla na stranu českého dělnictva a postavila do konfliktu s německými úřady a římskokatolickou hierarchií. Sňatek s farskou kuchařkou v roce 1920 legitimizoval narození dvou synů (1910, 1920) a stal se prvním krokem k veřejné deklaraci příslušnosti k rodící se církvi, jejímž byl v lednu 1920 signatářem, od roku 1923 biskupem a v letech 1942–1945 po smrti patriarchy Gustava Adolfa Procházky celozemským správcem.²⁰ Stiborova popularita a masová účast na jeho pohřbu byly projevem kolektivních sympatií duchovnímu, disponujícímu značnou sociální empatií a kladoucímu důraz na křesťanskou sociální praxi v sociálně, politicky a národnostně heterogenním regionu v nesnadných poválečných časech.²¹

Po Radvanicích, Heřmanicích, Michálkovicích a Slezské Ostravě byly v letech 1920–1923 ustaveny sbory Církve československé ve dvanácti obcích dnešní Ostravy, v nichž byl do roku 1934 postaven stejný počet Husových

¹⁹ M a r e k , Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*. Brno 2005, s. 212–213.

²⁰ P l e s k o t , Jaroslav: *Stibor Ferdinand*. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy, 9. Edd. L. Dokoupil; M. Myška. Ostrava 1997, s. 100.

²¹ B a r c u c h , Antonín: *Počátky církve československé (husitské) v Radvanicích*. Těšínsko 48, 2005, s. 20–23; *Masarykův slovník naučný*, VI. Praha 1932, s. 967; *Ottův slovník naučný nové doby*. Dodatky, VI./1. Praha 1940, s. 376.

sborů. Přínejmenším v Radvanicích a Michálkovicích ustavení sborů a dočasný zábor římskokatolických kostelů probíhaly za dramatických okolností s asistencí policie, státní správy a soudů.²² Úspěšnost Církve československé v řadách Ostravanů vedle dobových statistických dat – v roce 1921 se k Církvi československé hlásilo v moravské a slezské části dnešní Ostravy 3 % a 26,6 % obyvatelstva a v roce 1930 12,6 % a 24,0 %, zatímco v celé republice to bylo 5,2 % (1921) a 7,3 % (1930)²³ – ještě dnes dokládají vzpomínky obyvatel dělnických kolonií.²⁴ Byl to specifický amalgám českého nacionalismu, protihabsburské a protikatolické ideologie, modernistických impulzů (kremace) a v raných dvacátých letech i silný akcent na křesťansko-sociální nauku, který obyvatelům Ostravska vedle osobního příkladu některých duchovních otevíral bránu k Církvi československé. O generaci později tyto impulzy otevíraly duchovním Církve československé dveře ke spolupráci s púnorovým establishmentem.

Sociálnědemokratičtí bezvěrci

Hlavním duchovním oponentem křesťanských vyznání se v meziválečné Velké Ostravě stalo bezvěrectví, před rokem 1914 propagované sociální demokracií, ojediněle Volnou myšlenkou, v meziválečném období pak bezvěreckými organizacemi sociálnědemokratickou a komunistickou. Hromadný příklon Ostravanů k bezvěrectví dokládají údaje sčítání obyvatelstva 16. 2. 1921: v okrese Moravská Ostrava na 1000 obyvatel připadalo 81,5 osob bez vyznání (na Moravě průměrně 18,4, v českém Slezsku 14,0, v Brně-zemském hlavním městě 40,8 osob).²⁵ V roce 1930 činil podíl osob bez vyznání v okrese Moravská Ostrava 11,1, v okrese Frýdek včetně Slezské Ostravy 7,5, v politickém okrese Brno-zemské hlavní město 6,6 osob bez vyznání na 100 obyvatel.²⁶

Nejpočetnější bezvěreckou organizací v regionu bylo Sdružení českých bezvěrců (1919), resp. Sdružení sociálnědemokratických bezvěrců (1919),

²² *Dějiny Ostravy*, s. 498, 519, 526, 531, 547, 568, 593, 599.

²³ J e m e l k a , M.: *Sociálnědemokratické bezvěrecké hnutí*, s. 163–164.

²⁴ G a j , Milík: *Všecko mělo svůj smysl a jedno zapadalo do druhého*. In: Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny, s. 271.

²⁵ *Statistický lexikon obcí v Republice Československé*. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920 čís. 266 Sb. zák. a nař., II – Morava a Slezsko. Praha 1924, tabulka IIA, s. XIX–XXII.

²⁶ *Statistický lexikon obcí v Republice Československé*. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920 čís. 266 Sb. zák. a nař. Místní obce, osady a jejich části v Zemi moravskoslezské. Praha 1934, s. XX–XXII.

od roku 1933 Unie socialistických svobodných myslitelů.²⁷ Bezprostřední poválečný rozvoj bezvěreckých organizací na Ostravsku nebyl determinován ani tak předválečným působením Volné myšlenky, jako spíše antiklerikální propagandou socialistického tisku, válečnou zkušeností, protikatolickou ideologií rodičů se československého státu a generačními zkušenostmi s duchovními, nereflektujícími sociální realitu průmyslového Ostravska. Od roku 1924 byli ostravští sociálnědemokratičtí bezvěrci sdruženi v bezvěrecké internacionále a v polovině dvacátých let společně s dalšími třemi československými bezvěreckými organizacemi (Bund der proletarischen Freidenker, Federace komunistických osvětových jednot, Sdružení socialistických bezvěrců v Mostě) sdružovali 35 000 platících členů.²⁸

Iniciačním krokem k ustavení první československé bezvěrecké organizace bylo založení listu *Volné slovo*, hájícího v letech 1919–1939 zájmy českých bezvěrců pod heslem „český člověk nemůže být člověkem římským“.²⁹ V první polovině dvacátých let ostravští sociálnědemokratičtí bezvěrci agilně zakládali místní organizace, propagovali laicizaci školství, pohřby žehem v novostavbě ostravského krematoria (1. 2. 1925)³⁰ a přednáškami a ochotnickým divadlem bojovali s oponenty z řad komunistických bezvěrců a duchovních Církve československé, označené za „starý kšeft pod novou firmou“.³¹ Klíčovým okamžikem se stalo sjednocení československého nekomunistického bezvěreckého hnutí v roce 1932 a ustavení Unie socialistických svobodných myslitelů (v župě moravskoslezské s osmašedesáti místními organizacemi).³² Než se nad ostravskou bezvěreckou Unii

27 J e m e l k a , Martin: *Amatérské divadlo coby médium meziválečného dělnictva*. Dramatický kroužek sociálně demokratických bezvěrců Probuzení v Moravské Ostravě Na Šalomouně. In: Člověk – kultura – media. Ed. T. Hauer. Ostrava 2010, s. 59–79; J e m e l k a , Martin: *Sociálnědemokratické bezvěrecké hnutí na meziválečném Ostravsku*. In: Ostrava. Sborník k dějinám Ostravy a Ostravska 26. 2012, s. 135–165; T ý ž: *Spolkový a společenský život v Hlubinské kolonii v Moravské Ostravě*. In: Člověk – kultura – media. Ed. J. Macek. Ostrava 2011, s. 4–13; J e m e l k a , Martin: *The Social Democratic Atheist Movement in Interwar Ostravsko*. In: *Secularization and the Working Class. The Czech Lands and Central Europe in the 19th Century*. Eds. L. Fasora; J. Hanuš; J. Malíř. Oregon 2011, s. 174–192; J e m e l k a , Martin – Š e b e s t o v á , Agáta: *Amatérské divadelní aktivity ostravského dělnictva v letech 1918–1948*. Vlastivědný věstník moravský 63, 2011, s. 127–141.

28 *Volné slovo* 7, 11. 9. 1925, č. 34, s. 1.

29 *Volné slovo* 1, 1. 3. 1919, č. 1, s. 1.

30 *Volné slovo* 7, 11. 1. 1925, č. 3, s. 6; *Volné slovo* 7, 18. 1. 1925, č. 4, s. 3–4.

31 *Volné slovo* 1, 1. 10. 1919, č. 15, s. 3.

32 Archiv města Ostravy. Fond: Spolky na území města Ostravy, Župní výbor Unie socialistických svobodných myslitelů, Stanovy Unie socialistických svobodných myslitelů (č. př. 216, kart. č. 1, ev. č. 1).

v letech 1938–1939 zatáhly mraky, potýkala se v souvislosti s generační obměnou a zevšedněním bezvěrecké propagandy s úbytkem organizovaných členů (1925 7516 členů, 1937 3500 členů). Jen zlomek jich setrval v nástupnickém Osvětovém svazu (20. 11. 1938)³³ a v řadách čtenářů Volného slova (poslední číslo vyšlo 1. 10. 1939). Osvětový svaz zanikl po atentátu na Reinharda Heydricha (4. 6. 1942).

Spiritismus

Důležitou roli sehrálo v novodobých duchovních dějinách Ostravska spiritistické hnutí. Československým centrem spiritismu se staly Radvanice ve Slezsku se spiritistickým spolkem Bratrství (1914), spolkovým domem a periodikem *Spiritistická revue* (1920–1938, 1938–1940 *Československá revue psychická*, 1946–1949 *Psychická revue*).³⁴ Kořeny spiritismu v Radvanicích a Slezské Ostravě (slezskoostravská hornická kolonie Zárubek s početnou haličskou komunitou) sahaly do posledního desetiletí 19. století, základy organizovaného spiritistického hnutí do doby založení spolku Bratrství pro spiritisty z českého Slezska. Až na protektorátní periodu byly Radvanice středem československého spiritistického hnutí, k němuž se hlásilo až 200 000 stoupenců a sympatizantů, agnostiků i konfesně organizovaných křesťanů.³⁵ S českými podkrkonošskými spiritisty spojovala ty ostravské četba okultní a spiritistické literatury německé provenience, odlišovalo je však multikulturní zázemí česko-, německo- a polskojazyčného Ostravska a mezinárodní kontakty ostravských spiritistů se spiritistickými kruhy ve Vídni. Na Ostravsku se vytvořila specifická spiritistická kultura, spojující českou tradici antikatolické individuální religiozity s racionálními morálními imperativy a polskou (haličskou) exaltovanou venkovskou religiozitou.

V severních a severovýchodních Čechách byl ústřední postavou spiritismu Karel Sezemský (1860–1936) a jeho periodikum *Posel záhrobní*, na Ostravsku byl vůdčí osobností redaktor *Spiritistické revue* Jan Rösner. Zatímco v českých spiritistických kruzích hrály v náboženském životě vedle četby duchovních textů důležitou roli mediální kresby, v Radvanicích byla značná pozornost věnována dramatické tvorbě (jednoaktovky se spi-

³³ *Volné slovo* 20, 1. 12. 1938, č. 12, s. 1.

³⁴ V beletristické reflexi viz např. F i l i p , Ota: *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*. Praha 1994.

³⁵ *Dějiny Ostravy*, s. 568; P i l a ř , Martin: *Blouznivci a spiritisté v Ostravě*. In: Bílá kniha: 17 příběhů z ostravské kulturní historie. Ed. I. Kaleta. Ostrava 2009, s. 169–170.

ritistickou tematikou) a nejsoudobější artificiální hudbě (Leoš Janáček).³⁶ Zatímco členové Bratrství byli organizováni ve třech hierarchických stupních (řádnými členy se mohli stát jen bezkonfesijní abstinující nekuřáci a vegetariáni), charizmatický spiritismus a jeho praktiky našly značnou odezvu v řadách ostravského dělnictva, zvláště dělnických žen, nejednou žijících ve stínu agresivních socialistických agnostiků.³⁷ A zatímco se mezi světovými válkami ostravští spiritisté opírali o organizovanou členskou základnu a sympatizanty v konfesně a kulturně heterogenním dělnickém prostředí,³⁸ období Protektorátu a rozpuštění Bratrství v roce 1950 definitivně odsoudily ostravský spiritismus k izolaci, perzekuci a nakonec zapomnění. V kolektivní paměti Ostravanů dnes hraje spiritismus mizivou roli, zvláště když byl spolkový dům Bratrství v Ostravě-Radvanicích po roce 1950 vyvlastněn a určen subjektům společenského života československého státního socialismu.

Závěr

„Šalamouna jest a zůstane rudou bezvěreckou baštou!“ hlásali mezi světovými válkami sociálnědemokratičtí bezvěrci z největší moravsko-ostravské hornické kolonie Šalomoun.³⁹ Jakoby se jejich parole v intencích

³⁶ P i l a ř , M.: *Blouznivci*, s. 169–170.

³⁷ H o u ž v o v á , Jaroslava: *V naši havířské rodině v životě nepadlo sprosté slovo*. In: *Lidé z kolonií vyprávějí své dějiny*, s. 239.

³⁸ F i l i p , O.: *Nanebevstoupení*, s. 7, 18–19, 130, 163–164, 166; J e m e l k a , Martin: *Jaklovec*. In: *Ostravské dělnické kolonie II: závodní kolonie kamenouhelných dolů a koksoven ve slezské části Ostravy*. Ostrava 2012, s. 444: Ota Filip (* 9. 3. 1930 Slezská Ostrava) si věren historickým souvislostem vybral hornické kolonie Jaklovec a Kamenec za dějiště retrospektivního románu s autobiografickými prvky *Nanebevstoupení Lojzka Lapáčka ze Slezské Ostravy*, oslavujícího na pozadí dramatických osudů Ostravska v letech 1928–1968 výkony legendárního mužstva kopané FC Slezská Ostrava. O. Filip vybral za bydliště Ludvy Kocifaje, jednoho z prvních klubových gólmánů, jehož sestra se po druhé světové válce stala manželkou hlavního hrdiny románu, hornickou kolonii nápadně připomínající slezskoostravský Jaklovec, v němž se vedle krejčovského řemesla i náboženskému mysticismu věnoval samozvaný vizi-onář Řehoř Kocifaj, používající podobně jako francouzští existencialisté ke sdělování svých náboženských představ divadelní hry: „*Je samozřejmé, že hry pana Řehoře Kocifaje neměly pevně stanovený text, krejčí ponechával svým spoluhráčům téměř úplnou volnost variace na základní téma. Sám vystupoval se svým monologem vždy jen tehdy, když dvacet nebo třicet ženských z kolonie Na Kamenci a Na Jaklovci, které tvořily základ jeho obecnstva, byly tak akorát naměkko.*“

³⁹ Zemský archiv Opava. Fond: Policejní ředitelství Moravská Ostrava, Spolkové oddělení, Místní odbočka Unie socialistických svobodných myslitelů v Moravské Ostravě

zjednodušujícího sekularizačního paradigmatu přenesla i na dosavadní stereotypní hodnocení náboženské situace meziválečného Ostravska, jehož duchovní a náboženský profil je domácí historiografií – pokud vůbec – posuzován většinou optikou volebních výsledků socialistických stran, brojících proti tradičním i novým aktérům náboženského života československého státu, jimž byla věnována tato stať. Statistická data, aktový materiál subjektů duchovního a náboženského života i vzpomínky pamětníků dělnického původu se však vzpírají popisu ostravské průmyslové aglomerace jako regionu agnostiků a ateistů a připomínají, že nejen po první světové válce byla náboženská otázka v době sporu o Těšínsko a záboru katolických kostelů věřícími nově konstituované Církve československé ožehavým problémem, artikulovaným ve veřejném prostoru i formou protestů, demonstrací a srážek s bezpečnostními sbory. Ostatně podobně rozporuplným jazykem hovoří o „bezvěreckém Ostravsku“ i výsledky etnografických šetření z padesátých a šedesátých let 20. století: Etnografické výzkumy vzorného socialistického města Nová Poruba (Ostrava-Poruba) ještě v šedesátých letech prokázaly hluboká rezidua tradičního náboženského života,⁴⁰ a to nejen v oblasti iniciačních obřadů, upozadujících rituály státně-socialistické společnosti.

Na přežívání tradičních náboženských rituálů v době socialistické industrializace se značnou měrou podílela migrace, po druhé světové válce vnitřní migrace z východních regionů československého státu. Právě migrace byla jedním z hlavních faktorů, který po více než sto let – od poloviny 19. do druhé třetiny 20. století – ovlivňoval náboženský profil Ostravska: Učinila z Ostravy na hranici tradičně katolického opavského Slezska, těšínského Slezska s početnými luteránskými obcemi a protestantského Pruska v éře Kulturního boje tavicí kotel jazyků, národností i náboženských tradic. Patrné to je jak na jazykové stránce křesťanské pastorace, tak na eklektické náboženské praxi místních židů, nebo specifickém kulturním amalgámu ostravského spiritistického hnutí. I po první světové válce ovlivňovala migrace lokální náboženský život, když s reemigranty a ojedinělými skupinkami severoamerických misionářů Ostravany seznamovala s novými konfesemi, nebo vyháněla ostravské Židovstvo do zámoří.

Vedle migrace to byly především křiklavé ekonomické, sociální, kulturní a existenciální souřadnice stále se transformujícího průmyslového města, které stavěly před tradiční i nové aktéry náboženského života v podmínkách průmyslové Ostravy nové pastorační výzvy. Ačkoliv náboženský

(Šalomouna), Zpráva agenta Heinricha z přednášky na téma „Čarodějnice“ z 21. ledna 1935 (sg. 1071/2, kart. č. 1082).

⁴⁰ T ů m o v á , Vanda: *K rodinným tradicím na Ostravsku – děti v rodině*. Český lid 56, 1969, s. 201–210.

život Velké Ostravy v epoše mezi světovými válkami, kdy byly její obce československými centry Církve československé, sociálnědemokratického i komunistického bezvěreckého hnutí a spiritismu a jevištěm úspěšného nástupu nových konfesí a pastoračních strategií tradičních náboženských aktérů (salesiánská oratoř u kostela sv. Josefa Dělníka v Moravské Ostravě mezi dělnickými koloniemi dolů Hlubina a Šalomoun), na své ucelené a fundované zpracování dosud čeká, již nyní je zjevné, že byl mezi válkami determinován jak generační výměnou po roce 1930 (ochabující atraktivita bezvěreckého hnutí, konzervativní vývoj Církve československé upozadující sociální akcenty raného reformního hnutí), tak genderovými rolemi a stereotypy (převaha žen mezi řadovými spiritisty, soužití mužů-bezvěrců a nepraktikujících křesťanských žen, návraty žen po partnerově úmrtí k tradičním formám náboženské praxe). Tyto i další aspekty dynamického vývoje náboženského života v podmínkách průmyslového města Velké Ostravy na své analytické rozpracování teprve čekají. Bez přeformulování české varianty sekularizačního paradigmatu a jejích stereotypních dopadů na hodnocení duchovního a náboženského života průmyslových měst a regionů se budoucí výzkum neobejde.

Tabulka č. 1:
 Náboženské vyznání obyvatel soudních okresů Moravská a Polská Ostrava podle výsledků sčítání obyvatelstva 31. 12. 1910 (Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder X.: Spezialortsrepertorium von Mähren. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Wien: k. k. Statistische Zentralkommission 1917, 64–65; Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder XI.: Spezialortsrepertorium von Schlesien. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Wien: k. k. Statistische Zentralkommission 1917, s. 22).

Obec	Římskokatolické						Náboženské vyznání											
	abs. počet	%	abs. počet	%	abs. počet	%	evangelické	abs. počet	%	izraelitské	abs. počet	%	jiné	abs. počet	%	celkem	abs. počet	%
Hrabová	2187	98,9	9	0,4	15	0,7							0	0,0		2211	100,0	
Hrabůvka	2957	97,5	50	1,6	21	0,7							4	0,1		3032	100,0	
Krmelín	1004	100,0	0	0,0	0	0,0							0	0,0		1004	100,0	
Mariánské Hory	10 499	95,1	285	2,6	205	1,9							51	0,5		11 040	100,0	
Moravská Ostrava	31 219	85,0	1322	3,6	4133	11,2							80	0,2		36 754	100,0	
Nová Bělá	1084	99,7	3	0,3	0	0,0							0	0,0		1087	100,0	
Nová Ves	1506	95,1	30	1,9	46	2,9							1	0,1		1583	100,0	
Proskovice	574	100,0	0	0,0	0	0,0							0	0,0		574	100,0	
Přívov	15 426	94,0	453	2,8	551	3,3							32	0,2		16 462	100,0	
Stará Bělá	2116	100,0	2	0,1	0	0,0							0	0,0		2118	100,0	
Stará Ves n. Ond.	1765	99,8	1	0,1	3	0,2							0	0,0		1769	100,0	
Vítkovice	21 438	92,6	814	3,5	875	3,8							24	0,1		23 151	100,0	
Výškovice	592	100,0	0	0,0	0	0,0							0	0,0		592	100,0	
Zábřeh nad Odrou	9258	93,8	260	2,6	266	2,7							25	0,3		9869	100,0	
s. okr. M. Ostrava	101 625	91,4	3229	2,9	6115	5,5							217	0,2		111 186	100,0	
Heřmanice	3601	96,6	105	2,8	21	0,6							0	0,0		3727	100,0	
Hrušov	7524	95,0	182	2,3	197	2,5							19	0,2		7922	100,0	
Kunčičky	4353	94,5	215	4,7	30	0,7							9	0,2		4607	100,0	
Michálkovice	6562	96,2	142	2,1	108	1,6							6	0,1		6818	100,0	
Muglínov	2555	96,5	45	1,7	40	1,5							7	0,3		2647	100,0	
Radvanice	6604	92,5	388	5,4	113	1,6							34	0,5		7139	100,0	
Slezská Ostrava	21 610	94,4	933	4,1	290	1,3							59	0,3		22 892	100,0	
s. okr. P. Ostrava	52 809	94,7	2010	3,6	799	1,4							134	0,2		55 752	100	

Tabulka č. 2:

Náboženské vyznání obyvatel soudních okresů Moravská a Slezská Ostrava podle výsledků sčítání obyvatelstva 16. 2. 1921 (Statistický lexikon obcí v Republice Československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920 čís. 266 Sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921, II.: Morava a Slezsko. Praha 1924, s. 96–97, 127).

Obec	Náboženské vyznání													
	římskokatolické abs. počet	%	evangelické abs. počet	%	československé abs. počet	%	izraelitské abs. počet	%	jiné abs. počet	%	bez vyznání abs. počet	%	celkem abs. počet	%
Hrabová	1484	65,2	15	0,7	518	22,7	2	0,1	1	0,0	257	11,3	2277	100,0
Hrabůvka	2035	67,7	41	1,4	407	13,5	12	0,4	3	0,1	517	17,2	3005	100,0
Křmelín	1043	96,8	7	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0	27	2,5	1077	100,0
Mariánské Hory	10 126	80,9	454	3,6	224	1,8	171	1,4	64	0,5	1474	11,8	12 513	100,0
Moravská Ostrava	31 398	75,2	2119	5,1	843	2,0	4969	11,9	222	0,5	2214	5,3	41 765	100,0
Nová Bělá	857	79,1	3	0,3	149	13,8	0	0,0	1	0,1	63	5,8	1083	100,0
Nová Ves	1171	79,0	49	3,3	38	2,6	34	2,3	3	0,2	188	12,7	1483	100,0
Proskovice	522	90,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0	1	0,2	52	9,0	575	100,0
Přívovz	14 344	83,0	893	5,1	373	2,1	635	3,7	78	0,4	1028	5,9	17 351	100,0
Stará Bělá	1667	78,0	23	1,1	304	14,2	0	0,0	0	0,0	144	6,7	2138	100,0
Stará Ves n. Ond.	1707	94,8	2	0,1	39	2,2	2	0,1	1	0,1	50	2,8	1801	100,0
Vítkovice	21 966	80,3	1323	4,8	469	1,7	790	2,9	123	0,4	2687	9,8	27 358	100,0
Výškovice	498	87,8	0	0,0	1	0,2	0	0,0	2	0,4	66	11,6	567	100,0
Zábřeh nad Odrou	7971	77,9	345	3,4	349	3,4	257	2,5	30	0,3	1282	12,5	10 234	100,0
s. okr. M. Ostrava	95 789	78,5	5274	4,3	3714	3	6872	5,6	529	0,4	10 049	8,2	123 227	100
Heřmanice	1721	53,4	97	3,0	1045	32,4	11	0,3	6	0,2	341	10,6	3221	100,0
Hrušov	6604	85,4	231	3,0	313	4,0	266	3,4	87	1,1	235	3,0	7736	100,0
Kunčičky	2375	52,7	290	6,4	1386	30,7	32	0,7	30	0,7	395	8,8	4508	100,0
Michálkovice	1796	30,5	200	3,4	3568	60,5	92	1,6	7	0,1	232	3,9	5895	100,0
Muglínov	2184	80,9	93	3,4	101	3,7	45	1,7	16	0,6	259	9,6	2698	100,0
Radvanice	1455	20,5	434	6,1	4516	63,7	68	1,0	25	0,4	597	8,4	7095	100,0
Slezská Ostrava	16 108	70,4	1197	5,2	3421	14,9	198	0,9	73	0,3	1893	8,3	22890	100,0
s. okr. S. Ostrava	32 243	59,7	2542	4,7	14 350	26,6	712	1,3	244	0,5	3952	7,3	54 043	100

Tabulka č. 3:
Náboženské vyznání obyvatel soudních okresů Moravská a Slezská Ostrava podle výsledků sčítání obyvatelstva 1. 12. 1930 (Statistický lexikon obcí v Republice Československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920 čís. 266 Sb. zák. a nař. Místní obce, osady a jejich části v Zemi moravskoslezské. Praha 1934, s. 28, 91–92).

Obec	Náboženské vyznání													
	Římskokatolické		evangelické		československé		izraelitické		jiné		bez vyznání		celkem	
	abs. počet	%	abs. počet	%	abs. počet	%	abs. počet	%	abs. počet	%	abs. počet	%	abs. počet	%
Hrabová	1843	67,3	34	1,2	486	17,7	6	0,2	4	0,1	367	13,4	2740	100,0
Hrabůvka	2900	56,3	135	2,6	1241	24,1	9	0,2	20	0,4	850	16,5	5155	100,0
Krmelín	789	66,1	2	0,2	284	23,8	0	0,0	0	0,0	119	10,0	1194	100,0
Mariánské Hory	9144	67,3	501	3,7	1765	13,0	186	1,4	66	0,5	1917	14,1	13 579	100,0
Moravská Ostrava	30 408	66,3	2586	5,6	3257	7,1	5205	11,3	193	0,4	4236	9,2	45 885	100,0
Nová Bělá	863	61,6	4	0,3	399	28,5	0	0,0	1	0,1	133	9,5	1400	100,0
Nová Ves	1130	49,7	165	7,3	658	28,9	19	0,8	8	0,4	295	13,0	2275	100,0
Proskovice	402	56,8	16	2,3	156	22,0	0	0,0	3	0,4	131	18,5	708	100,0
Přivoz	13 807	74,5	1023	5,5	1212	6,5	492	2,7	104	0,6	1906	10,3	18 544	100,0
Stará Bělá	1742	62,7	29	1,0	781	28,1	0	0,0	6	0,2	220	7,9	2778	100,0
St. Ves n. Ond.	1594	78,6	3	0,1	170	8,4	1	0,5	1	0,0	258	12,7	2027	100,0
Vítkovice	16 915	65,6	1297	5,0	3993	15,5	689	2,7	85	0,3	2841	11,0	25 820	100,0
Výškovice	552	69,2	12	1,5	162	20,3	0	0,0	2	0,3	70	8,8	798	100,0
Zábřeh nad Odrou	8763	62,4	489	3,5	2629	18,7	265	1,9	85	0,6	1815	12,9	14 046	100,0
s. okr. M. Ostrava	90 852	66,3	6296	4,6	17 193	12,6	6872	5,0	578	0,4	15 158	11,1	136 949	100,0
Heřmanice	1533	49,1	193	6,2	375	12	3	0,1	12	0,4	478	15,3	3124	100,0
Hrušov	5841	76,6	332	4,4	522	6,8	219	2,9	48	0,6	664	8,7	7626	100,0
Kunčičky	2338	48,6	284	5,9	1440	29,9	31	0,6	19	0,4	682	14,2	4814	100,0
Michálkovice	1987	34,8	133	2,3	3142	55,1	61	1,1	9	0,2	368	6,5	5702	100,0
Muglínov	2532	73,7	116	3,4	263	7,7	62	1,8	13	0,4	382	11,1	3435	100,0
Radvanice	2899	35,6	477	5,9	3727	45,8	58	0,7	36	0,4	939	11,5	8136	100,0
Slezská Ostrava	14 308	64,3	1139	5,1	3723	16,7	234	1,1	109	0,5	2767	12,4	22 242	100,0
s. okr. S. Ostrava	31 438	57,1	2674	4,9	13 192	24,0	668	1,2	246	0,4	6280	11,4	55 079	100,0

OSTRAVA, SPIRITUELLE UND RELIGIÖSE ZENTRUM DER TSCHECHOSLOWAKISCHEN REPUBLIK?

Bis zum Erlass der Dezemberverfassung (1867) bewahrte Ostrau (tsch. Ostrava) seinen Charakter einer konfessionell homogenen, von autochthonen römischen Katholiken dominierten Stadt. In den fünfziger und sechziger Jahren des 19. Jahrhunderts begann in Ostrau infolge der Industrialisierung und der Migration die Zahl der Mitglieder der evangelischen (lutherischen) und (reformierten sowie orthodoxen) israelitischen Religionsgemeinschaften zu wachsen, für welche die Gemeinden im Gebiet des heutigen Ostraus zum wichtigsten Zentrum wurden. Die römisch-katholische, lutherische und israelitische Gemeinschaft koexistierten und konkurrierten einander im öffentlichen Raum (Schulwesen, Vereinsleben) sowie auch bei der Pastoration, bei der die Nationalität und Sprache eine wichtige Rolle spielten, was das überwiegend tschechisch-polnische römisch-katholische Lager gegen die mehr oder weniger deutschsprachigen israelitischen und evangelischen Lager stellte, wobei die evangelische Gemeinschaft Migranten aus den traditionellen lutherischen Regionen (Teschener Land) und den preußischen Gebieten hinter dem Grenzfluss Oder bildeten. Nicht einmal nach dem Ersten Weltkrieg verschwanden die Religionsfrage und die konfessionelle Rivalität aus dem öffentlichen Raum der industriellen Stadt, die sich in die neue Form eines Verwaltungs- und Kulturzentrums des jungen tschechoslowakischen Staates umwandelte. Das sog. Groß-Ostrau (1924) verwandelte sich, nachdem eine Welle von plebiszitären Stürmen im Teschener Schlesien verstummt war und eine Welle der antikatholischen Propaganda der sich formierenden Tschechoslowakischen Republik abgefallen war, in ein Zentrum der Tschechoslowakischen Kirche, einer sozialdemokratischen ungläubigen spiritistischen Bewegung mit zahlreichen internationalen Kontakten, für die ganze Republik (die erste Religionsgemeinde konstituierte sich in Ostrau-Radwanitz). Die Bedeutung der neuen Akteure des religiösen Lebens in der Ostrauer Region in der Zwischenkriegszeit belegen nicht nur die Ergebnisse der statistischen Untersuchungen bzw. der Volkszählungen aus den Jahren 1921 und 1930, sondern insbesondere ihre unzähligen Gesellschafts- und Vereinsaktivitäten, die erst durch die Entstehung des Protektorats Böhmen und Mähren und anschließend durch die Zerstörung des Vereinslebens Anfang der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts beendet wurden. Dieser Text widmet sich in erster Reihe der institutionellen Entwicklung sowohl der traditionellen als auch der neuen Akteure des religiösen und geistlichen Lebens in den Bedingungen des industriellen Ostraus der Zwischenkriegszeit, nicht einmal Spezifika der einzelnen Konfessionen, Rolle der Migration und Reemigration, soziale und existenzielle Aufforderungen einer Industriegesellschaft, Generationenwechsel oder Gender werden dabei jedoch außer Acht gelassen.

